

ξλευθέρας ἀντιφάσεων συνδέσεως τῶν ἐμπειρικῶν γνώσεων ἔγει εἰς τὴν προϋπόθεσιν μιᾶς τῶν ἐμπειρικῶν ἀντικειμένων διαφόρου βάσεως τῶν φαινομένων. Τὴν πρώτην τῶν μνημονεύθεισῶν διδῶν ἡκολούθησεν ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων ἡ φιλοσοφία, τὴν δὲ δευτέραν ἡ ἐμπειρικὴ ἐπιστήμη, ἵδια δὲ ἡ ἀσχολουμένη περὶ τὴν ἔρευναν τῆς φύσεως. Ἀλλὰ καὶ ἕδω ἴσχυσεν ὁ ἴστορικὸς νόμος τοῦ βαθμιαίου καταμερισμοῦ τῶν καθ' ἔκαστα ἐπιστημονικῶν πεδίων ἐπὶ τῇ βάσει τῆς φιλοσοφίας. Εἰς τὴν ἐμπειρικὴν ἐπιστήμην πιθεσχέθησαν αἱ προϋποθέσεις, ὃν αὗτη εἶχεν ἀνάγκην χάριν τῶν σκοπῶν αὐτῆς, ἐν πρώτοις ὅπο τῆς φιλοσοφίας. Διὰ τὴν αἵτιαν δὲ ἀκριβῶς ταύτην τὸ ἴδιον αὐτῆς θέμα συνίστατο εἰς ἔνα διὰ τῆς παροτρύνσεως τῶν ἀναγνῶν τῆς ἐμπειρίας γενόμενον καθορισμὸν τῶν ὅπο τῆς φιλοσοφίας διαμορφωθειῶν γενικῶν ἔννοιῶν¹.

β'. Ἐξέλιξις τῶν μεταφυσικῶν ἔννοιῶν τῆς οὐσίας.

Ἔτι ἀμέσως ἔτι τῆς ἐμπειρικῆς τοῦ ὄντος ἔννοιας βασιζομένη λογικὴ ἀφαίρεσις, ἥτις ἀποτελεῖ τὴν κρητῆδα τῶν μεταφυσικῶν τῆς οὐσίας ἔννοιῶν, δὲν ὠδίγησεν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἀπὸ τοῦ ὄντος εἰς τὴν οὐσίαν, ἀλλὰ προηγήθησαν ταύτης αἱ ἀφηρημέναι ἔκειναι μορφαὶ τῶν ἔννοιῶν, περὶ ὃν θὰ διμιλήσωμεν ἐν τοῖς ἐπόμενοις.

Εἰς αὐτὰς ἀνήκει ἡ ἔννοια τοῦ «εἶναι», ἐξ ἣς μετηνέχθησαν οἱ θεμελιωδέστατοι προσδιορισμοὶ εἰς τὰς βραδύτερον διαμορφωθείσας ἔννοιας τῆς οὐσίας. Ἐν ταύτῃ διακρίνονται τρία σημεῖα, ἀπερ νοοῦνται μὲν ὡς συνηνωμένα ἐν τῇ συμπεκληρωμένῃ ἔννοιᾳ τοῦ «εἶναι», παριστῶσιν δμως τὴν βαθμιαίαν διαδοχὴν τριῶν ἔννοιῶν. Ἔτι μειονένη γενικότης τῶν τριῶν τούτων ἔννοιῶν τοῦ «εἶναι» μετρεῖται εἰς τὰς ἀντιθέσεις, ἀς ἀποτελοῦσιν αἱ ταύτας συμπληροῦσαι λογικαὶ ἀραιότερεσσις. Ἔτι πρώτη μορφὴ τοῦ «εἶναι» ἔχει ὡς ἀντίθετον ἔννοιαν τὸ «μὴ εἶναι». Τὸ πρὸς τὸ μὴ εἶναι ἀντιτασσόμενον τοῦτο «εἶναι» δεικνύει ἀπλῶς μόνον τὴν δεδομένην ὑπόστασιν οἰουδήποτε ἀντικειμένου τῆς νοήσεως, ἔνεν ἀκριβεστέρου τινὸς προσδιορισμοῦ. Εἰς τὴν πρώτην ταύτην δλως κενὴν ἀντίθεσιν ἐπιπροστίθεται δευτέρα τις μᾶλλον ἀκριβής, ἥτοι ἡ ἀντίθεσις τοῦ «εἶναι» πρὸς τὸ «φαίνεσθαι».

1. Πρβλ. ὡς πρὸς ταῦτα καὶ τὰ ἐπόμενα τὴν ἡμετέραν διατριβήν: «Was soll uns Kant nicht sein?». Philos, Studien, VII. σελ. 28 καὶ ἑφεξῆς.

Τὸ ἀπὸ τοῦ φαίνεσθαι διακρινόμενον εἶναι δηλοῦ τὴν **ἀντικειμενικῶς** δεδομένην ὑπόστασιν ἀντικειμένου τινὸς τῆς νοήσεως, ήτοι τὴν **πραγματικότητα**.

Ἐν τέλει ἡ τρίτη καὶ τελευταῖα ἀντίθεσις τυγχάνει ἢ τοῦ «*εἰναι*» πρὸς τὸ «*γίγνεσθαι*». Τὸ πρὸς τὸ γίγνεσθαι ἀντιτασσόμενον εἶναι σημαίνει τὴν δεδομένην **ἀμετάβλητον** ὑπόστασιν, τούτεστι τὸ **ἀμετάβλητον** εἶναι. Διότι τὸ γίγνεσθαι ἐν τῇ γενικωτάτῃ ἐννοίᾳ ταύτη δηλοῦ πᾶν εἶδος μεταβολῆς.

Πᾶν τὸ συμβαῖνον ἐμπεριέχει τὴν προϊτόθεσιν, διτὶ τὸ καθ' ἔκαστον δὲν ἀνήκει εἰς τὸ *εἰναι*, ἀλλ' εἰς τὸ *γίγνεσθαι*, ἐνεκεν δὲ τοῦ λόγου τούτου ἡ ἀντίθεσις τοῦ εἰς ἀντιθέτους πάλιν **ματενθύνσεις** ἐκτεινομένου γίγνεσθαι ἀποκτᾶται μόνον ἐν τῇ ἐννοίᾳ **ἐνδεικούμενος** **ἀμεταβλήτον εἰναι**.

Ἄλιτρες αὖται ἀφηρημέναι τοῦ εἶναι μορφαί, αἵτινες ἥδη **ὑπὸ τῶν Ἐλεατῶν ἐθεωρούντο** συντηρομέναι ἐν τῇ ἐννοίᾳ τοῦ «*ἔνιαίνειν εἰναι*», περιέχουσι τὰ θεμελιώδεστα τα συντατικὰ στοιχεῖα, τὰ συναποτελοῦντα τὴν τῆς οὐδοίας ἐννοίαν. Λπὸ τῶν τριῶν ὅμιλων τούτων μορφῶν ἐλλείπει ὁ ἀκριβῆς προσδιορισμὸς τῆς σχέσεως, ἵτις συνδέει τις τις πρὸς τὰς ἀντιθέτους αὐτῶν ἐννοίας. Βάσις τῆς σχέσεως ταύτης εἶναι εἰπὼν τοῖς Ἐλεάταις ἢ μονομερῆς ἀντίθεσις τοῦ «*εἰναι*» πρὸς τὸ «*μὴ εἰναι*».

Τὸ φαίνεσθαι καὶ τὸ γίγνεσθαι θεωρούνται ἐπίσημος ὡς «*μὴ εἰναι*», ὡς ἀπατηλὸν περικάλυμμα, διπερ ἀπομρίζεται τὴν ἀληθῆ οὐδοίαν τοῦ εἶναι. Οὐχ ἥπτον ἐν τῇ ἐμφράσει ταύτῃ ἐνυπάρχει ἥδη ἡ δμολογία, διτὶ τὸ φαίνεσθαι καὶ τὸ γίγνεσθαι δὲν εἶναι ἀπλαῖς ἀρνήσεις, ἀλλὰ **θετικαὶ** ἀντιθέσεις. Λαηθοῦσ τὸ φαίνεσθαι καὶ τὸ γίγνεσθαι εἶνε ἐννοιαί, εἰς ὃν τὴν μόρφωσιν ἀγεταὶ κατὰ τὴν ἐποπτείαν τῶν πραγμάτων ἀναγκαῖως ἡ λογικῶς ἀφαιροῦσαν νόησις, ἀπαλλάξτουσα τὴν ἐννοίαν τοῦ εἶναι πάνταν τῶν προσδιορισμῶν ἐκεῖνων, οἵτινες εὐρεσκούσιν ἐν ταῖς εἰρημέναις ἐννοίαις τὴν ἐκρύψιν αὐτῶν. Ἡνεκεν εἰστον αἱ μνημονευθεῖσαι ἐννοιαὶ δὲν εἶναι μόνον ἀντιθέσεις, ἀλλὰ καὶ **συμπληρώσεις**. Μεταξὺ τοῦ ἀφηρημένου εἶναι καὶ τῆς ὑπειρικῆς πραγματικότητος δὲν ὑφίσταται δεσμός τις παρὰ μόνον ἐφ' ὅσον ἀπὸ τῆς ἐννοίας τοῦ εἶναι ἐλλείπουν οἱ προσδιορισμοὶ ἐκεῖνοι, οἵτινες καθιστῶσι δυνατὸν τὸ νὰ νοῶμεν τοῦτο συνδεμένον ἀνευ ἀντιφάσεων πρὸς τὰς ἀντιθέσεις αὐτοῦ. Οὕτω τὸ φαίνεσθαι καὶ τὸ γίγνεσθαι μεταβάλλονται ἀναγκαῖως ἀπὸ ἀρνήσεων εἰς **θετικοὺς προσδιορισμούς** τοῦ εἶναι. Καθ' ἣν ὅμως στιγμὴν συμβαίνει τοῦτο, τὸ εἶναι λαμβάνει τὴν ἐννοίαν τῆς **οὐδοίας**, αἱ δὲ ἀντιθέ-

σεις αὐτοῦ μεταβάλλονται εἰς ἔξωτερικὰς τῆς οὐσίας ίδιότητας.
 Ὁτι τῇ πλατωνικοαριστοτελικῇ φιλοσοφίᾳ ἡ μετάβασις αὗτη
 ἀπὸ τοῦ ἐνδέ σημείου εἰς τὸ ἔτερον συνετελέσθη βαθμηδόν.
 Παρὰ Πλάτωνι δὲ κόσμος τῶν φαινομένων ὑποτίθεται ὡς ἐφή-
 μερον καὶ συνεπῶς ἐνευ ίδιας ὑποστάσεως ἀπεικόνισμα τοῦ ἀι-
 δίου εἶναι. Παρ’ Ἀριστοτέλει αἱ ἔννοιαι τῆς ὕλης καὶ τῆς μορ-
 φῆς ἀποτελοῦσι σημαντικὰ μεταβατικὰ μέρη. Δοθέντος δὲ αὗτὴ
 αὕτη ἡ ἐκ τῆς πλατωνικῆς «ἰδέας» προκύψασα μορφὴ ὑποδει-
 χνύει τὴν ὕλην ὡς ἀναγκαῖαν συμπλήρωσιν διὰ τὴν πραγμάτω-
 σιν τῶν καθ’ ἔκαστα ἀντικειμένων, ἡ ὕλη καὶ ἡ μορφὴ ἀποτε-
 λοῦσι μὲν ἀπὸ ἀφηρημένης ἀπόψεως ἀντιθέσεις, ἐν τοῖς πραγ-
 ματικοῖς ὅμως ἀντικειμένοις εἶναι αὔται προσδιορισμοί, οἵτινες
 συμπληροῦσιν ἄλλήλους, συγκροτοῦντες οὕτω διὰ τῆς συνενώ-
 στασῶς των τὴν οὖσίαν. Ὁτι τούτοις ἡ περίστασις, διὸ ὁ Ἀριστοτέ-
 λιγς παρεδέχετο τὸ δυνατόν τῆς ὑποστάσεως ἀύλων μορφῶν, δει-
 κνύει δὲ ἐν τῇ μεταφυσικῇ αὐτοῦ διεσώζετο εἰσέτι ὑπόλειμμά τι
 τοῦ ἐλεατικοῦ εἶναι, οὕτως ὅστε ἡ ἔννοια τῆς οὐσίας, κατὰ
 τὴν πρότην αὕτης εἰς τὴν φιλοσοφίαν εἰσαγωγήν, ἵσχε μόνον
 ὡς πρὸς τὰντικείμενα τῆς αἰσθήσεως. Μόνη ἡ νεωτέρα φιλοσο-
 φία ἡδυνήθη ν’ ἀναπτύξῃ τὴν ἔννοιαν τῆς οὐσίας ἐν τῇ εὐρείᾳ
 σημασίᾳ ἐκείνῃ, ἣν αὕτη ὥφειλε νὰ λάβῃ, εὐθὺς δέ τὰ ἐν τῇ
 ἔννοιᾳ τοῦ εἶναι ἐνυπάρχοντα σημεῖα ἡδυνήθησαν νὰ συνδεθῶσι
 στενάτατα πρὸς τὰς ἀντιστοίχους ἐκείνας ἔννοιας τοῦ εἶναι.

Μεταξὺ τῶν ἀντιστοίχων τούτων ἔννοιῶν ὑπάρχει μόνον μία,
 ἡτις ἀντιστρατεύεται πρὸς πᾶσαν σχετικὴν σύνδεσιν, τουτέστιν ἡ
 ἔννοια τοῦ μὴ εἶναι. Αὕτη εἶναι πάντοτε, καθὼς ἡ ἀρνητικής ἐν
 γένει, ἀπλοῦς προσδιορισμὸς τῆς νοήσεως, ὅστις δύναται ν’ ἀπο-
 κτίσῃ πραγματικὴν σημασίαν, ἐκεῖ ἐνθα συνδέεται μετὰ θετικῶν
 σχέσεων. Ὁτιαύτη ὅμως περιπτώσει ἡ τελείως κενὴ ἔννοια
 τοῦ μὴ εἶναι ἀντικαθίσταται πάντοτε διὰ θετικῶν ἔννοιῶν ἀντι-
 θέσεως. Μεταξὺ τῶν καθαρῶς ἐπιστημονικῶν ἔννοιῶν ὑπάρχει
 μόνον μία, ἡτις εἶνε καθ’ ὅμοιον τρόπον ἀπλοῦς προσδιορισμὸς
 τῆς νοήσεως ἐνευ νοητοῦ περιεχομένου. Αὕτη εἶναι ἡ ἔννοια τοῦ
 κενοῦ ἐκείνου, μόνον ἀπὸ τοῦ μὴ εἶναι διακρινομένου εἶναι, ὅπερ
 προϋποθέτει τὴν δεδομένην ὑπόστασιν οἰωνδήποτε πραγματικῶν
 ἢ μὴ πραγματικῶν, σταθερῶν ἢ μεταβλητῶν ἀντικειμένων, ἀκρι-
 βῶς καθ’ ὃν τρόπον τὸ μὴ εἶναι προϋποθέτει τοιαῦτα ἀντικεί-
 μενα, καὶ ὅπερ ὅμως δὲν εἶνε δρθὸν νὰ συνταυτίσωμεν μετὰ
 τοῦ Ἐγέλου πρὸς τὸ μὴ εἶναι. Ἀμφότερα ταῦτα δύνανται τόσον
 διλέγον νὰ συνταυτισθῶσι πρὸς ἄλληλα, ὅσον ἡ λογικὴ κατά-

φασις καὶ ἡ ἀρνησις, ὃν εἶνε πράγματι αἱ γενικόταται ἀφηρημέναι μορφαῖ.

Ἄλλως δὲ ἔχει τὸ πρᾶγμα ὃς πρὸς τὴν δευτέραν ἀντίθεσιν τοῦ «φαινεσθαι» πρὸς τὸ «εἶναι». Τὸ φαίνεσθαι συντίθεται πρὸς τὸ εἶναι ἐν τῇ σημασίᾳ τῆς ἔννοιας ἐκείνης, ἐν ᾧ αὕτη ἀντιτάσσεται πρὸς τὸ μὴ εἶναι. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἔννοια αὗτη ἀντιστρατεύεται πρὸς τὴν εἰς τὸ μηδὲν ἀνάλυσιν αὐτῆς, ἀπαιτεῖ νέαν τινὰ ἔμμεσον ἔννοιαν, δι' ἣς αἴρεται ἡ ἀντίθεσις τοῦ φαίνεσθαι πρὸς τὸ εἶναι, ἀναγομένου μάλισται τοῦ πρώτου εἰς τὸ δεύτερον. Ήττον ἔμμεσος αὕτη ἔννοια εἶνε ἡ τοῦ φαινομένου. Ἐν τῇ ἔννοιᾳ ταύτῃ τὸ φαίνεσθαι μεταβάλλεται εἰς εἰδός τι εἶναι, ἐκειδὴ τὸ φαινόμενον δηλοῦ τὸ εἶναι ἐν τῇ σχέσει αὐτοῦ πρὸς τὸ νοοῦν ὑποκείμενον. Οὕτω τὸ φαινόμενον ὅπερ ἐστὶν τὸ εἶναι, ἐν σχέσει πρὸς τὸ νοοῦν ὑποκείμενον, ἀντιτάσσεται πρὸς τὸ εἶναι, ὃς νοεῖται τοῦτο καθ' ἕαυτόν.

Πληρεστέρα εἰς τὸ περιεχόμενον αὐτῆς εἶνε ἡ τρίτη ἀντίθεσις, τοιτέστιν ἡ τοῦ «εἶναι» πρὸς τὸ «γίγνεσθαι». Τὸ εἶναι τότε μόνον ἀποκλεῖει τὸ γίγνεσθαι ἐξ διοκλήσου, διαν τοῦτο νοῆται ὡς ἀπολύτως ἀμετάβλητον. Ἐπειδὴ δὲ διαφέρει εἶναι ἔννοια, ἢν ἀπαιτεῖ τόσον περισσάτερον δικινής τῶν φαινομένων, ὃσον διλιγότερον λαμβάνεται ἐν αὐτῷ τούτῳ τῷ εἶναι ὥπ' ὅφειν ἡ τῶν ἀντικειμένων μεταβολῇ, δέον κατὰ τοιούτον τρόπον νὰ συμπληρωθῇ ἡ ἔννοια τοῦ εἶναι, ὥστε νὰ μὴ ἀποκλεῖῃ τὴν τοῦ γίγνεσθαι.

Τὴν προσήκουσαν πρὸς τοῦτο ἐπικουρεύει παρέχει ἡ ἡ τῆς εἰρημένης ἀντιθέσεως προκύψασα ἔννοια τοῦ φαινομένου. Τὸ εἶναι δύναται νὰ νοῆται ὡς σταθερόν, ἀμα ὡς διαγνωσθῆ ἡ ἀστάθεια τῶν διαιμορφώσεων αὐτοῦ, ἐν αἷς τοῦτο ειρέχεται εἰς τὸ νοοῦν ὑποκείμενον. Ήττον ἀστάθεια διαφέρει τῶν φαινομένων δὲν θὰ ἦδύνατο βεβαίως νὰ ὑπάρχῃ, ἐν δὲν ὑφίστατο ἦδη ἐν τῷ εἶναι ἡ αἵτια πρὸς τοῦτο. Ἐνταῦθα ὑπάρχουσι δύο τρόποι σκέψεως : Εἴτε τὸ εἶναι νοεῖται δηλονότι αὐτὸν καθ' ἑαυτὸν ὡς μεταβλητόν, εἴτε ἡ μεταβολὴ αὐτοῦ θεωρεῖται ὡς ἔξωτερον τούτου χαρακτηριστικὸν γνώρισμα, διότε ἡ σταθερότης τοῦ εἶναι μένει ἄθικτος. Ήττον πρώτη γνώμη ἔξαρτανται τὴν ἔννοιαν τοῦ ἀμεταβλήτου εἶναι, ἀγει δὲ ἡμᾶς εἰς τὴν παράστασιν τοῦ αἰτονίου γίγνεσθαι τοῦ Ἡρακλείτου καὶ ἀπορρέπει ὡς μὴ δρθῆν τὴν ἐκ τῆς ἔννοιας τοῦ εἶναι προερχομένην ἔξελιξιν. Λιὸν καὶ ἡ μεταφυσικὴ εἰς τὰς κυριωτέρας κατευθύνσεις αὐτῆς συνετάχθη ὑπὲρ τῆς δευτέρας γνώμης. Τὸ σταθερὸν εἶναι ἀπομένει ἀκέρωτον, ἀλλὰ νοεῖται συγχρόνως καὶ ὃς αἵτια πάσης μεταβολῆς. Τὸ εἶναι, ἐφ' ὃσον

υγχάνει ή ἀρχὴ πάσης μεταβολῆς, καθιστᾶ νοητὴν τὴν μετα-
ολὴν τῶν φαινομένων, /ἔφερεν δὲ εἶναι ἀμετάβλητον· καθιστᾶ
αταλήπτην τὴν σταθερὰν κανονικότηταν τῆς μεταβολῆς ταύτης.
Οὕτως ἔξαφανίζεται ή ἀντίθεσις τοῦ γίγνεσθαι πρὸς τὸ εἶναι,
διότι αὐτὸς τοῦτο τὸ εἶναι νοεῖται ως βάσις τοῦ γίγνεσθαι. ^{Ως} ἀρχὴ
ὅμως παντὸς γίγνεσθαι τὸ εἶναι καλεῖται *αἰτιότης* (Kausalität).

² Αφοῦ κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον τὸ μὲν φαινόμενον νοεῖται
ως ἔξωτερον γνώρισμα τοῦ εἶναι, ή δὲ μεταβολὴ ως αἰτιότης
του, αὐτὴν καλεῖται ή ἔννοια τοῦ εἶναι μεταφέρεται εἰς τὴν
ἔννοιαν τῆς οὐσίας. ³ Εν σχέσει πρὸς τὴν τελευταῖαν ταύτην
προκύπτουσι, συμφώνως πρὸς τὴν εἰρημένην ἔξέλιξιν τῶν ἵδεων,
δύο κατηγορίαις ἀφηρημένων προσδιορισμῶν, ὃν οἱ μὲν πρῶτοι
προέχονται εἰς αὐτὴν ἐκ τῆς ἔννοιας τοῦ εἶναι, οἱ δὲ δεύτεροι,
οἵτινες προστίθενται εἰς τοὺς πρῶτους, προέρχονται ἐκ τῆς συν-
δέσεως τοῦ εἶναι πρὸς τὰς συμπληρούσας αὐτὸς ἀντιστοίχους
ἔννοιας. Οὕτως δὲ μεταφυσικὸς δρισμὸς τῆς οὐσίας δύναται ν'
ἀναλυθῆναι εἰς τὰς ἐπομένας δύο προτάσεις: α) *Οὐσία εἶναι η
καθ' ἑαυτὴν μόνον πραγματικὴ σταθερὰ βάσις τῶν δυνάμεων.*
β') *Πᾶσα μεταβολὴ τῶν φαινομένων στηρίζεται ἐπὶ τῆς
αἰτιώδους ἐνεργείας τῆς οὐσίας.*

Ἐκ τῶν ἀφηρημένων τούτων χαρακτηριστικῶν γνωρισμάτων
τὸ γνώρισμα τῆς σταθερότητος ἔξισκησε μεγίστην ἐπίδρασιν
ἐπὶ τῶν ἐκ τῆς διεργασίας τῆς οὐσίας προκυψάντων μεταφυσι-
κῶν συστημάτων. ⁴ Επὶ τῆς σταθερότητος στηρίζεται ή ἀπόλυτος
αὐθυπαρξία, ἐπειδόντος δὲ τὸ "Απειρον καὶ ή τὰ πάντα περιβάλ-
λουσα ἐνότης τῆς οὐσίας τοῦ Σπινόζα. ⁵ Επειδή ή σταθερότης
ἀποκλείει πᾶσαν γέννησιν καὶ φθοράν, ή οὐσία εἶναι καθ' ἔσωτε-
ρικὴν ἀναγκαιότητα «*ens per se existens*». Αὐτὸς οὖτος δὲ δρι-
σμὸς εἶναι ἄλλη ἔκφρασις τοῦ ἀπολύτως σταθεροῦ εἶναι. Πρὸς δὲ
αἱ μονάδες τοῦ Λεϊβνιτίου καὶ αἱ ὑποστατικαὶ δυνάτητες τοῦ
"Ἐρβαρτ ἔχουσι τὴν σταθερότηταν ὡς θεμελιῶδες ἑαυτῶν χαρακτη-
ριστικὸν γνώρισμα. Μόνον ἔνεκεν τῆς σταθερότητος ταύτης εἶναι
ἡ μονὰς εἰς «*μικρόκοσμος*». Αὕτη δέοντας νὰ ἐμπεριέχῃ ἐξ ὑπαρ-
χῆς τὸ ἀπειρον τῶν παραστάσεων, διότι ἄλλως θὰ εἶναι μεταβλη-
τόν τι ὅν, οὐχὶ δὲ πλέον οὐσία. ⁶ Επίσης δὲ καὶ τὸ «*αὐτοσυντή-
ρητον*» (Selbsterhaltung) τῶν ὑποστατικῶν δυντοτήτων τοῦ "Ἐρ-
βαρτ εἶναι βοηθητικὴ παράστασις, ήτις προέκυψεν ἐκ τῆς ἐν-
νοίας τῆς σταθερότητος. ⁷ Ηδη αἱ λέξεις «*ὑποστατικὴ δυντότης*»,
δι' ἣν ἐνταῦθα δηλοῦται ή οὐσία, θέλουσι νὰ ἔξαρσι τὴν γνώ-

μην ὅτι, παρὰ πάσας τὰς ξέωθεν ἐπερχομένας φαινομενικὰς μεταβολάς, ή σταθερότης τῆς οὐσίας μένει ἀθόιτος.

‘Αλλ’ ἔπεισης καὶ εἰς ἄλλην τινὰ ὄψιν τῆς ἐννοίας τῆς μονάδος καταφαίνεται η βαρύτης τῆς θεμελιώδους ταύτης προϋποθέσεως, τουτέστιν ἐν τῇ ἀπλότητι τῆς μονάδος. Μόνον τὸ ἀπλοῦν δὲν ὑφίσταται μεταβολὰς συστατικῶν στοιχείων, διότι δὲν συνίσταται ἐν γένει ἐκ συστατικῶν μερῶν. Ἡ μονάς καὶ η ὑποστατικὴ ὄντότης νοοῦνται ὡς ἀπλαῖ, διὰ νὰ νοηθῶσιν ὡς συνεχεῖς καὶ σταθεραῖ. Μόνον μία ὑπάρχει ὅδος ἀγουσταὶ εἰς τὸ αὐτὸν ἀποτέλεσμα, διὰ τῆς παραδοχῆς συνθέτου τινὸς φύσεως τῆς οὐσίας: αὕτη ἔγκειται ἐν τῇ προϋποθέσει, ὅτι αὕτη αὕτη η οὐσία εἶναι η τὰ πάντα περιβάλλουσα ἐνότης τῶν ὄντων. Οὗτως η εἰς τὸ ἀπειρον ἀφορῶσα ἐννοία τοῦ Σπινόζα καὶ η τῆς μοναδολογίας ἐννοία τῆς ἐνότητος προέισψαν ἐκ τῆς αὐτῆς πηγῆς. Εἶναι δὲ αὕται τὰ μόνα ἔφικτά καὶ διὰ τοῦτο ἀναγνωτεί προϊόντα τῆς ἴδειας τῆς συνεχοῦς καὶ σταθερᾶς οὐσίας. Προσέτι δὲ τὸ δεύτερον τῆς οὐσίας χαρακτηριστικὸν γνώρισμα, οὗτοι η αἰτιώδης αὐτῆς ἐνέργεια, εὑρίσκεται ἐν ἐκατέρᾳ τῶν θεωριῶν τούτων τὴν καυτοῦ ἔκφρασιν. Η ἀπειρος οὐσία εἶναι τελική καὶ διὰ τὸν λόγον τοῦτον προγνωστικὴ αἰτία πάσης ἴδιαιτέρας ὑπάρχεως, οἵτις, ὡς πρὸς τὸ ὕδιον εὑντῆς εἶναι, δύναται νὰ νοῆται πάντοτε ὡς ἀποτέλεσμα, οὐδέποτε δὲ ὡς αἴτιος. Η ἀπλῆ οὐσία τοῦνταντον εἶναι δρῶσα δύναμις, εἶναι δὲ τοιαύτη, ἐὰν νοῆται ὡς καθαρῶς ἐπωτερική η αἰτιώδης ἐνέργεια, καθὼς εἰς τὰς μονάδας, η ἐὰν η ἐνέργεια αὕτη θεωρήται ὡς προκατουσα ἐκ τῆς συνυπάρχεως ἄλλων ἀπλῶν ὄντων, ὡς εἰς τὰς ὑποστατικὰς ὄντότητας τοῦ “Ἐρβαρτ. Συγχρόνως ὥρως πατὰ τὴν διαμόρφωσιν τῶν ἀπλῶν τούτων τῆς οὐσίας ἐννοιῶν ἀποδεῖται πολὺ μεγαλυτέρα σημασία εἰς τὸ δεύτερον χαρακτηριστικὸν γνώρισμα, καὶ δὴ κατὰ τοιούτον τρόπον, μάτε τὸ γνώρισμα τῆς σταθερότητος ἀμαυροῦται σημαντικῶς. Εστειδή πᾶν πεπεριατμένον δὲν ἔξαφανίζεται πρὸ τοῦ ἀπειρον εἶναι, η ἀπειρος οὐσία οὐδαμῶς θίγεται ὑπὸ τῆς τοῦ αὐτοῦ ἔκαστον μεταβολῆς. Ο αριθμὸς τῶν ἴδιοτήτων καὶ τῶν καταστάσεων ταύτης μένει πάντοτε δὲ αὐτός. Η ἀπλῆ ὥρως οὐσία εὑρισκομένη ἐν μέσῳ τῆς διαδρομῆς τοῦ Σύμπαντος δέον νὰ λαμβάνῃ καὶ αὕτη μέρος εἰς τὰς σχετικὰς μεταβολάς. Οθεν η ἐνότης ἔκεινη τῶν χαρακτηριστικῶν γνωρισμάτων συνεπάγεται ἀναγνωστικήν τινας ἀντίφασιν ὡς πρὸς τὴν ἐννοίαν τῆς οὐσίας. Η οὐσία, ὡς σταθερὸν καὶ συνέχες εἶναι, οὐδεμίσιαν ὑφίσταται μεταβολήν ὡς δρῶσα ὥρως δύναμις δὲν γίνεται μόνον αἰτία μεταβολῶν, ἀλλ’ εἶναι αὕτη αὐθ-

έαυτήν μεταβλητή, ἀτε καὶ νοούμενη ὡς ἐσωτερικὴ ἔνέργεια, ἐπιφέρουσα μεταβολὰς ἐπὶ τῶν ἴδιων έαυτῆς καταστάσεων. Τὸ μειονέκτημα δύμως τῆς ἔννοίας τῶν μονάδων ἔναντι τῆς εἰς τὴν ἀπειρονούσιαν ἀφορώσης ἔννοίας αἴρεται πάλιν, ἐπειδὴ τῇ βοηθείᾳ τῆς πρώτης γίνεται ἣ ἀπόπειρα, ὅπως εὐρεθῇ σχέσις τις πρὸς τὴν ἐμπειρικὴν πραγματικότητα, ἐνῷ ἢ ἐτέρᾳ δὲν ἔξερχεται τῶν δρίων τῆς γενικῆς ἔννοίας, ἥτις θεωρεῖ τὸ καθ' ἑκαστον «*sub specie aeternitas*».

Ἐν τῷ σημείῳ δύμως τούτῳ δεικνύεται ἀριδήλως, ὅτι ἢ περὶ τῆς ἀπείρου οὐσίας ἀντίληψις αὕτη οὐδὲν ὅλο εἶναι εἴμην μορφή τις **θρησκευτικῆς** κοσμοθεωρίας, καὶ ὅτι ὡς τοιαύτη δὲν δύναται νὰ ἔξυπηρετήσῃ τοὺς σκοποὺς ἀφηρημένης τινὸς συγκεφαλιώσεως ἔννοιῶν. Οὗτος ἢ λογικὴ κατεργασία τῆς μεταφυσικῆς ἔννοίας τῆς οὐσίας ἀγει ἡμᾶς εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἢ μὲν πρώτη ἀπαλλοτριοῦται ἐν γένει τῶν προβλημάτων τῆς ἐπιστημονικῆς γνώσεως, — διότι αὕτη εἰσέρχεται καθ' ὄλοιληριαν εἰς τὸ πεδίον τῶν ὑπερβατικῶν ἴδεῶν, — ἢ δὲ ἐτέρᾳ ζητεῖ μὲν ν' ἀνταποκριθῇ πρὸς τὰ προβλήματα ταῦτα, περικύπτει διμοσίες εἰς ἄλλυτόν τινα ἀντίφασιν, ἐπειδὴ ἀποδεικνύεται, ὅτι ἔνεμεν τῶν ὑπὸ ταύτης γενομένων προϋποθέσεων τὰ χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τῆς ἔννοίας τῆς οὐσίας δὲν δύνανται νὰ συναρμοδοθῶσι πρὸς ὅληλα.

Συνεπείᾳ τοῦ εἰρημένου τούτου συμπεράσματος ἔγείρεται ἀναποδογάστως τὸ ξήτημα, ἀν ἢ ἀφετηρία, ἀτρ' ἓς ὅρμῶνται αἱ εἰρημέναι μεταφυσικαὶ ἔννοιαι, εἶναι τοιαύτη, ὅστε ν' ἀποκλείῃ τὴν ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ, τοῦ ἀφορῶντος εἰς τὴν κατανόησιν τῆς πραγματικότητος. "Οὐτως ἔξεται μὲν τις ἀμερολήπτως τὰ πράγματα δὲν δύναται ν' ἀναμείνῃ ἕκανοποιητικώτερον ἀποτέλεσμα ἐκ τῶν ἐν λόγῳ μεταφυσικῶν προσπιθειῶν. Διότι θὰ ἥτο ποτε δυνατόν, ὅπως ἐπὶ τῇ βάσει γενικωτάτων καὶ λίαν πρωτίως τῇ νοήσει προσιτῶν ἀφαιρέσεων προκύψῃ ἀντίληψις τις τῆς πραγματικότητος, ἥτις δὲν θὰ ἥτο δυνατόν νὰ μεταβληθῇ ἐν τοῖς κυριωτάτοις αὐτῆς σημείοις ὑπὸ τῆς συντόνου ἔρευνης τῶν ἐμπειρικῶν ἐπιστημῶν; "Εκεῖνο, ὅπερ ἐν τοῖς ἴδιαιτέροις ἐπιστημονικοῖς πεδίοις εἶναι ὁ καρπὸς μακρᾶς καὶ ἀδιαπτώτου οπουδῆς, ἥτοι ἢ ἀνεύρεσις βασίμων ἀρχῶν, θὰ ἥτο δυνατόν νὰ ἐπιτευχθῇ ἥδη ἐν ταῖς γενικωτάταις ἀρχαῖς τῆς πρώτης διά τινος, ἀνευ βαθυτέρας τῶν λεπτομερειῶν γνώσεως γενομένης, διαμορφώσεως ἔννοιῶν; Οὐδεὶς δύναται ν' ἀρνηθῇ, ὅτι αἱ ἔννοιαι τοῦ εἶναι, τοῦ φαίνεσθαι καὶ τοῦ γίγνεσθαι ἔλαβον ἐκ τῆς ἐμπειρίας τὴν σημασίαν αὐτῶν. Λύναται δημοσίες ἢ νόησις ἡμῶν, ἐπειδὴ διεμόρφωσε τὴν ἔννοιαν τοῦ

είναι, νὰ στηρίξῃ κατόπιν τὸ φαίνεσθαι καὶ τὸ γίγνεσθαι ἐπὶ ἄλλων συμπληρωματικῶν διαμορφώσεων ἐννοιῶν καὶ ν' ἀποκτήσῃ τὴν ἕκαντητα πρὸς δημιουργίαν βάσεως τύνος τοῦ εἶναι ἔννοιαν, προγενεστέρας παντὸς φαινομένου καὶ ξένης πρὸς τὸ γίγνεσθαι; Δύναται δὲ δι' ὅλων τῶν χωρισμῶν καὶ δι' ὅλων τῶν συνδέσεων τῶν ἐννοιῶν, αἵτινες ἥγαγον εἰς τὴν διάπλασιν τῆς ἐννοίας τῆς οὐσίας κατὰ τὰς διαφορωτάτας αὐτῆς μορφάς, ν' ἀποκτήσωμεν Θειαῖν τικὰ γνῶσιν, ἀφορῶσαν εἰς τὴν πραγματικὴν τῶν ὄντων ὑπόστασιν; Θὰ ἥδύνατο νὰ ἔχῃ τὸ θάρρος ν' ἀπαντήσῃ καταφεύγοις εἰς ὅλην τὰ προβληθέντα ἐρωτήματα μόνον ἔκεινος, δοτις πατεύει, διὰ τὰς αἱ ὁγθεῖσαι ἐννοιαῖ τοῦ εἶναι, τῆς οὐσίας καὶ τῆς αἰτιότητος εἶνε ἔμφυται ἐν τῷ πνεύματι ἡμῶν μορφαῖ, αἵτινες προβικυψιν ἐπὶ τῆς ἀρχικῆς αὐτοῦ τῶν πραγμάτων, τουτέστιν διτότητες, αἵτινες ἐνυπάρχουσιν ὡς ἐννοιαῖ ἐν τῇ ἡμετέρᾳ συνειδήσει, ἐπειδὴ εὑρίσκονται συγχρόνως ἐκεῖδες ἡμῶν ἐν τῇ πραγματικότητι. 'Αλλ' ἡ γνώμη αὕτη μεταφέρει ἐξ ὅλου μολίθου τὴν ἡμαρτημένην πειρατικὴν τοῦ ἀντικειμένου καὶ τοῦ ἀπεικονίσματος αὐτοῦ ἀπὸ τῶν παραπτίσεων εἰς τὰς ἐννοίας. "Διαδίκιμος τις κατανοήσῃ τὴν λογικὴν προέλευσιν τῶν γενοιῶν ἔκεινων ἀφαιρέσεων, δὲν δύναται παρὰ νὰ δημολογήσῃ, διὰ ἀκριβῶς ἔκεινο, διπερ ἐν τῇ παλαιᾷ μεταφυσικῇ ἵσχυεν ὡς πειστικὸν μαρτύριον τῆς πραγματικότητος τῶν ἐννοιῶν, τουτέστιν ἡ γενικότης αὐτῶν, πιολύτει ἡμᾶς νὰ διδωμεν ἐν ταύταις καθαρὰς ἐννοίας τῆς πραγματικότητος. Λιότι ἡ γενικότης αὗτη ἀναγκαῖει ἡμᾶς ἐνταθθα νὰ συμπληρῶμεν ἐκάστην ἐννοιαν διά τύνος ἄλλης ἀντιθέτου περιεχομένου ἐννοίας, οὕτως διότι ἡ μπαρκής τοιούτων ἐννοιῶν ἀντιθέσεως εἶνε καταφανὲς τεκμήριον τῆς μὴ ἀμέσου πραγματικότητος τῶν προμνημονευθεισῶν ἐννοιῶν. Βεβαίως ἡ ἐννοια τῆς οὐσίας ἐπειράθη ἐνεκεν τοῦ λόγου τούτου νὰ ὑπερνικήσῃ καὶ αὐτὰς ταύτας τὰς εἰρημένας ἀντιθέσεις, μεταβάλλουσα αὐτὰς εἰς σχετικοὺς συμπληρωματικοὺς προσδιορισμούς. 'Αλλ' εἰδομεν ἥδη, διὰ δὲν ἥδυνήθη νὰ κατορθώσῃ τοῦτο, καὶ διὰ μᾶλλον, ἐφ' ὅσον ἡ οὐσία μετὰ τῶν ἐκ τῆς ἐννοίας τοῦ εἶναι παραλαμβανομένων ἰδιοτήτων νοεῖται ὡς γενική καὶ τελική ἀρχή, ἡ ἐννοια τῆς αἰτιότητος τῆς οὐσίας ἀντιράπτει πρὸς ἕσυτήν τελείως.

'Αλλ' ἀρά γε τὰ μεταφυσικὰ ἔκεινα συστήματα, διανοεῖσθαι ἐπὶ τῶν προειρημένων τοῦ εἶναι καὶ τῆς οὐσίας ἐννοιῶν, οὖδεμίαν ἔχουσι τημασίαν; "Οστις ἥθελε τυχὸν διατυχοισθῆ τοῦτο, θὰ παρέβλεπεν ἐξ ὅλου μολίθου τὴν πραγματικὴν ἐπίδρα-

σιν, ἢν τὰ συστήματα ταῦτα ἔξισκησαν ἐπὶ τῆς ἐπιστήμης. Πρὸς τῇ σημασίᾳ, ἢν ταῦτα ἔχουσιν ἔνεκεν τῆς ὑπ' αὐτῶν γενομένης ἀποπείρας πρὸς ὑπερβατικὴν συμπλήρωσιν τοῦ πραγματικοῦ κόσμου, ἔξεπλήρωσαν ἐντὸς τῶν δρῶν τῶν προβλημάτων τῆς συνηρημένης γνώσεως τῆς ἐμπειρικῆς πραγματικότητος ἀποστολήν, ἀνάλογον πρὸς τὴν γενικὴν σχέσιν τῆς φιλοσοφίας μὲ τὰς εἰδικὰς ἐπιστήμας. Ἐὰν δὲ δὲν ἥδυνήθησαν νὰ μορφώσωσι βασίμους θεωρίας ἢ τούλαχιστον γενικήν τινα ἀποψιν, ἀπηλλαγμένην ὅντιφάσεων, ἔσχον ὅμως πάντοτε ὡς θέμα αὐτῶν πρὸς διφθαλίων τὴν διαμόρφωσιν περιεκτικῆς καὶ ἔνιαίας κοσμοθεωρίας, ἐπισυνάψαντα εἰς αὐτὴν πρὸς ἔλεγχον πάσας τὰς ἀπόψεις ἔκείνας, αἵτινες ἥδυναντο νὰ θεωρηθῶσιν ὡς ἔφικται λύσεις τοῦ εἰρημένου θέματος. Καὶ τῷ δύντι, ἐκεῖ ἔνθα ἢ ἔννοια τῆς οὐσίας ὡφειλε νὰ θεωρηθῇ ὡς βιοηθητικὸν μέσον πρὸς ἔρμηνταν τῶν φαινομένων, ἢ ἐπιστήμη ἔχοντα ποιούμενας τὰς προύποθέσεις ἔκείνας, αἵτινες εἶχον διαμορφωθῆνες τὰ μεταφυσικὰ συστήματα. Ἀλλ' ἢ ἐπιστήμη προέβη εἰς τὴν ἔξέλεγξιν, τὴν συμπλήρωσιν καὶ τὴν διόρθωσιν αὐτῶν, ἔως οὖν εἴτε ἀνεγνώρισε ταύτας ὡς ἀβασίμους, εἴτε προσέδωκεν εἰς ταύτας τοιαύτην μορφήν, ἐν ἢ ἥδυναντο νὰ θεωρηθῶσιν ὡς γενικὴ ἐπαρκής ἔκφρασις τοῦ συνειδοῦ τῶν ισχυούσαντων ἴδιαιτέρων ἐμπειρικῶν γνώσεων.

Οὐχὶ ὡς μόνιμος βάσις, ἀλλ' ὡς προσωρινὴ παραδοχὴ ἔχοντα ποιούμενας τὰς προύποθέσεις αἱ μεταφυσικαὶ θεωρίαι ὑπὸ τῆς ἐμπειρικῆς ἐπιστήμης. Ἡ δὲ φιλοσοφικὴ ἐπισκόπησις τῶν πραγμάτων, ἵτις προιγεῖται τῆς ἐπιστημονικῆς ἔρευνης, ἔξεδήλωσεν ἐν διττῇ σχέσει τὴν ἔαυτῆς ἐπίδρασιν. Πρῶτον, ἢ φιλοσοφικὴ ἐπισκόπησις αὕτη μετέφερεν ἐν γένει τὴν ἀξίωσιν τῆς ἐνότητος τῆς γνώσεως ἐπὶ τῶν διαδεχθέντων αὐτὴν ἐπιστημονικῶν πεδίων, καὶ δεύτερον, ἀνέπτυξε ἐν τοῖς διαφόροις συστήμασιν, ἀτινα ἦγωνταντο τὸν περὶ κατισχύσεως ἀγῶνα, τὰς θεμελιωδεστάτας μορφάς, ἐν αἷς ἢ ἔννοια τῆς οὐσίας ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῶν καθ' ἔκαστα ἐμπειρικῶν γνώσεων ἥδυνατο νὰ χρησιμοποιηθῇ ὡς ὑποθετικὴ βάσις. Βεβαίως δὲν δύναται τις ν' ἀποκλείσῃ ἐντελῶς τὴν ὑπόθεσιν, διτι ἐν εἰδικαὶ ἐπιστῆμαι θὰ ἥδυναντο νὰ διαμορφώσωσιν, ἀνεξαρτήτως τῆς φιλοσοφίας, τοιαύτας προκαταρκτικὰς προϋποθέσεις. Διότι ἐν στενωτέρῃ τινὶ περιοχῇ συμβαίνει διηγεκῶς τοῦτο, ἐπειδή, ἀφοῦ ἀπεξ διθῶσιν αἱ θεμελιώδεις προϋποθέσεις, καθίστανται ἀναγκαῖαι βιοηθητικαὶ τινες ὑποθέσεις, αἵτινες διαμορφοῦνται ἐν πρώτοις προσωρινῶς, εἴτα δὲ ἢ συμπληροῦνται ἢ αὔρονται ἐπὶ τῇ βάσει ἀκριβεστέρου τινὸς ἔλεγχου. Οὐχ ἥττον ὅμως εἶνε ἴστορ-

κὸν γεγονός, ὅτι μὲν αἱ προῦποθέσεις ἔκεῖναι, μὲς χρησιμοποιεῖ
ἀκόμη σήμερον ή εἰδικὴ ἐπιστημονικὴ ἔρευνα, ἥλκουσιν ἐκ τῆς
φιλοσοφίας τὴν καταγωγήν των. Τοῦτο δὲ εὐκόλως δυνάμεθα
νὰ νοήσωμεν ἐὰν λάβωμεν ὑπὸ ὅψιν, ὅτι ή ἀνάγκη ἔνιαίας τινδες
ἀντιλήφεως τῶν φαινομένων ἔγεννήθη ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ, καὶ ὅτι
εἰς τὰς γενικωτάτας ἔκείνας, ἥδη ἐπὶ τῆς συνήθους ἐμπειρίας
ἔρειδομένας ἀφαιρέσεις, εἰς μὲς ή φιλοσοφικὴ ἔννοια τῆς οὐσίας
ἀφεῖται τὴν ἑαυτῆς καταγωγήν, παρεσκευάσθησαν αἱ θεμελιώδεις
τῆς ἔννοίας ταύτης κατευθύνσεις. "Ἄν η σχέσις αὕτη θὰ παρα-
μείνῃ ἐσαεὶ σταθερὰ εἶνε ἀμφίβολον, ἀκριβῶς διότι αὕτη στη-
ρίζεται ἐπὶ ιστοριῶν λόγων. "Οπως εἰς ἄλλας σχέσεις, οὗτοι καὶ
ἐνταῦθα θὰ συμβῇ ἀναγκαῖως ἀνιστροφή τις τῶν δρων. Μετὰ
τὴν ἔξελιξιν τῶν θεμελιωδῶν θεωριῶν, μὲς ἡδυνήθησαν νὰ παρα-
λάβωσεν ἐκ τῶν φιλοσοφικῶν μορφῶν τῆς ἔννοίας τῆς οὐσίας αἱ
φυσικαὶ ἐπιστήμαι, ἔργον τῆς φιλοσοφίας θὰ εἴνε εἰς τὸ ἔξης ή
ἐπαναγωγὴ τῶν εἰς τὰς εἰδικὰς ἐπιστήμας ἐν μέρει επαρεκτινου-
σῶν ἀρχῶν εἰς τὴν ὑπὸ τῆς νοήσεως ἥμισυ ἀπαιτούμενην ἐνότητιν
καὶ ή ἐπὶ τῶν οὐρῶν ἐπαστα ὑποθέσεων ἐφαρμογὴ τοῦ κανόνος ἔκει-
νου τῆς ιριτικῆς τῆς γνῶσεως, οὗτονος δλιγωροῦσιν αἱ φυσικαὶ
ἐπιστήμαι, ἐπειδὴ δὲν λαμβάνουσιν ὑπὸ ὅψιν, ὅτι εἰς πάσις τὰς εἰς
τὴν οὐσίαν ἀφορῶσις ὑποθέσεις πρόκειται περὶ ἀφηρημένων
διανοιητικῶν οἰκοδομημάτων καὶ οὐχὶ περὶ ἀντικειμένων τῆς
αἰσθησιακῆς ἀντιλήφεως ἢ περὶ πραγμάτων, οἵτινα δέον νὰ ἔχω-
σιν ὅμοιότητά τινα πρὸς ὠρισμένα τῆς αἰσθησιακῆς ἀντιλήφεως
ἀντικείμενα. Ἐάν ἐποιηνοις ή ἔξελιξις τῶν εἰς τὴν οὐσίαν ἀφο-
ρῶσῶν ἐπιστημονικῶν ὑποθέσεων ἐγκειται ἐν τῷ ὅτι θεωρεῖται
τινὲς ἐκ τῆς φιλοσοφίας παρειλημμέναι διορθώθησαν καὶ συνε-
πληρώθησαν ὑπὸ τῆς ἐμπειρικῆς γνῶσεως, αἱ φιλοσοφικαὶ περὶ
τῆς οὐσίας ὑποθέσεις δέον πάλιν νὰ συμπληρωθῶσιν ὑπὸ τοῦ
γεγονότος, ὅτι αἱ ὑπὸ τῆς ιδιαιτέρας ἐπιστημονικῆς ἔρευνῆς δια-
μορφωθεῖσαι ἔννοιαι ὑποβιάλλονται εἰς ἐπανειλημμένην ἀναθεώ-
ρησιν ὃς πρὸς τὴν πρὸς ἄλλιάς συμπρωτίαν καὶ τὴν γνωστικὴν
δῆσαν αὐτῶν, διότε εἰς τὰς οὕτω διορθωθεῖσας ὑποθέσεις ή
αὕτη ἐνέργεια δύναται νὰ ἐπαναληφθῇ ἐκ νέου. Λιὸν τοῦ τρόπου
τούτου φθάνομεν εἰς τὴν ἄλλιην τῶν ἀναιτέρω μνημονευθε-
σῶν διδῶν τῆς διεργασίας τῆς ἔννοίας τῆς οὐσίας, τουτέστιν εἰς
τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἔννοίας ταύτης διὰ τοῦ ὑπὸ τῆς ἐμπειρίας
καθοδηγουμένου ἐπιστημονικοῦ προσδιορισμοῦ.

γ". Η περὶ τῆς οὐσίας ἔννοια τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν.

Αφαίρεσις καὶ προσδιορισμὸς εἶνε αἱ πανταχοῦ ἀλλήλας συμπληροῦσαι μορφαὶ τῆς διαμορφώσεως τῶν ἔννοιῶν. Ἀμα τῇ ἔξελιξει τῆς ἀφαίρέσεως τῶν γενικῶν ἔννοιῶν μετάγονται αὖται ὑπὸ τοῦ προσδιορισμοῦ τῇ προσθήκῃ ἴδιαιτέρων καθορισμῶν εἰς μᾶλλον συγκεκριμένας ἔννοίας, αἵτινες δύνανται νὰ ἐφαρμόζωνται ἐπὶ εἰδικωτέρων περιπτώσεων. Κατὰ τὴν ἔξελιξιν τῆς ἔννοίας τῆς οὐσίας διενεργεῖται τοῦτο ὑπὸ διαφόρων ἐπιστημῶν. Η φιλοσοφία ἀνέπτυξε τὰς ἀφηρημένας μορφάς, παραγαγοῦσα αὐτὴν ταύτην τὴν ἔννοιαν τῆς οὐσίας καὶ τὰς γενικωτάτας αὐτῆς διαμορφώσεις. Άι ἐμπειρικαὶ ἐπιστῆμαι ἔχονται μοτοποίησαν εἴτα τὰς ὑπὸ τῆς φιλοσοφίας ἀναπτυχθείσας ταύτας μορφάς, ἐπισυνάψασαι εῖς αὐτὰς τοὺς πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ ἴδιου αὐτῶν σκοποῦ ἀναγκαιοῦντας ἀκριβεστέρους καθορισμούς. Ενταῦθα τὰ δύο θεμελιώδη ἐμπειρικὰ πεδία τοῦ ἐπιστημονικοῦ, τουτέστιν ἡ φυσιογνωσία καὶ ἡ ψυχολογία ἥκολούθησαν διαφόρους κατευθύνσεις. Συγχρόνως ὅμως ἀπεδείχθη ὡς γενικὸν ἀποτέλεσμα τῶν προσπαθειῶν τούτων τὸ γεγονός, ὅτι μόνον αἱ φυσικαὶ ἐπιστῆμαι ἥδυντήθησαν νὰ διαμορφώσωσιν ἐκ τῶν εἰς ταύτας ὑπὸ τῆς φιλοσοφίας παρασχεθεισῶν θεωριῶν χρήσιμόν τινα ἔννοιαν τῆς οὐσίας, μετὰ τῶν πρὸς ἐφαρμογὴν αὐτῆς ἀναγκαίων ἴδιαιτέρων ὑποθέσεων, ἐνῷ ἡ ψυχολογία διεθεῖται νὰ δμολογήσῃ σήμερον, ὅτι πᾶσαι αἱ πρὸς τοῦτο προσπάθειαι αὐτῆς ἀπέβησαν μάταιαι, ἐπειδή, οἷανδήποτε καὶ ἀν ἔχῃ γνώμην περὶ τῆς ὑπερβατικῆς ἀξίας τῶν εἰς τὴν οὐσίαν ἀφορωσῶν ψυχολογιῶν ἔννοιῶν, δὲν δύναται παρὰ νὰ δμολογήσῃ, ὅτι οὐδὲν ὄφελος παρέσχον εἰς τὴν ἐμπειρικὴν ψυχολογίαν καὶ ὅτι οὐδέποτε ἔχονται μοτοποίηθησαν πρὸς ἔρμηνεαν ψυχικοῦ τινος φαινομένου.

Η περὶ τῆς οὐσίας ἔννοια τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν ἡ, — ὅπως αὕτη καλεῖται διά τινος ἀνεπιτυχοῦς ἐκφράσεως, ἥτις παρελήφθη ἐκ τῆς πλατωνικοαριστοτελικῆς ἔννοίας τῆς ὑλῆς καὶ ἥτις δὲν δύναται πλέον νὰ ἔξαφανισθῇ — ἡ ἔννοια τῆς ὑλῆς ξοχεν ἔξελιξιν τινα, ἵξ τὰ πρῶτα στάδια διαφαίνονται ἐν τινι ἐπὶ τοῦ πεδίου τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν διεξαχθείσῃ πάλι μεταφυσικῶν συστημάτων. Ἐν τῇ πάλι ταύτῃ, ἐν ᾧ ἡ γωνίσθησαν τὸν περὶ κατισχύσεως ἀγῶνα, ἢ ἐπὶ τοῦ Ἐμπεδοκλέους μὲν στηριζομένη, ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους δὲ ἀναπτυχθεῖσα θεωρία τῶν ποιοτικῶν οτοιχείων, τὸ ἐκ ταύτης κατὰ τὸν μεσαίωνα ἀπορρε-

σαν ἀλχημιστικὸν σύστημα καὶ ἐν τέλει ἡ περὶ τῶν ἀτόμων θεωρία τοῦ Δημοκρίτου κατίσχυσεν ἐν πρώτοις εἰς τὰς νεωτέρας φυσικὰς ἐπιστήμας ἥ τε λευκάνια θεωρία αὕτη. Ἀναπτυχθεῖσα τὸ πρῶτον ἐπὶ τῇ βάσει τῶν σχετικῶν παραστάσεων τῶν ἀρχαίων φιλοσόφων ὑπέστη ποικίλας μετατροπάς, αἵτινες πάλιν ἀρχικῶς προσδιωρίσθησαν ὑπὸ θεωρητικῶν ἀναγκῶν. Ἐκ τινος δὲ συνδέσεως τῆς θεωρίας τοῦ Δημοκρίτου μὲ τὴν πλατωνικὴν ἔννοιαν τῆς ὑλῆς, συμφωνῶς πρὸς τὴν ὄποιαν ἐθεωρεῖτο αὕτη ὡς ἀμορφός τις πρὸς τὸν χῶρον παρεμφερῆς οὐσία, προέκυψεν ἥ περὶ μορίων θεωρία τοῦ Καρτεσίου, ἣτις δὲν παρεδέχετο μὲν τὰς κενὰ διαστήματα τῆς ἀτομιστικῆς θεωρίας τοῦ Δημοκρίτου, ἢτο διαφοράς σύμφωνος πρὸς αὐτήν, ὡς πρὸς τὴν ὑπαρξίαν ὠρισμένως διαμορφωμένων στοιχείων.

Ἐκτοτε ἀντικαθίσταται κατὰ διηγεκῶς αἴξουσαν πρόδον τὸ παλαιὸς ἀγῶν διά τινος νέου, τουτέστι διὰ τοῦ ἀγῶνος τῆς **ἀτομιστικῆς** ἐναντίον τῆς ὑποθέσεως τῆς **συνοχῆς**. Ἀμφότεραι αἱ θεωρίαι αὗται παραδέχονται μὲν ὑπὸ κοινοῦ τὴν ὑπαρξίαν πατὰ ποιὸν διμοιδοῦς σταθερᾶς ὑλῆς, διέστανται διαφορὰς ἀλλήλων ὅσον ἀφορῷ εἰς τὴν σχέσιν τῆς ὑλῆς ταύτης πρὸς τὸν χῶρον. Κατὰ τὴν θεωρίαν τῆς συνοχῆς ἥ ὑλη κέκτηται τὰς αὐτὰς οὖσ· καὶ ὁ χῶρος ἴδιότητας, ἣτοι τὴν ἔκτασιν καὶ τὸ διαφερόν· συμφωνῶς δὲ πρὸς τὴν ἀτομιστικὴν θεωρίαν ἥ ὑλη εἶναι διαφοροῦσα τοῦ χώρου ὡς πρὸς ἀμφοτέρους ταύτας τὰς ἴδιότητας.

Ἐπὶ τὴν περιπτέρῳ ἐξέλιξιν τῶν εἰρημένων γνωμῶν ἐπέδρασαν πάλιν φιλοσοφικαὶ θεωρίαι. Οὗτοι κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα ὑπὸ τὴν ἐπέδρασιν τῆς μεταφυσικῆς τοῦ Λεβίζνιτσου ἐγένετο τὸ πρῶτον ἥ ἀπόπτειρα, ὅπιος τὰς ἀτομικά, ὑπὸ τὴν ἔποιψιν «φυσικῶν μονάδων», νυηθῶσιν ὡς φυσικὰ σημεῖα δυνάμεων. Ἡ εἰς τὴν θεωρίαν τῆς συνοχῆς ἀφορῶσιν ὑπόθεσις ὑπεστηρίχθη βραδύτερον ὑαδ τοῦ Καντίου ἐν τῇ περὶ ὑλῆς θεωρίᾳ αὐτοῦ. Τῆς συνδιαλλαγῆς διαφοράς τῶν διεστάτων σημείων ἐπελήφθησαν κυρίως αἱ φυσικαὶ ἀπιστῆμαι. Εἰς ταύτας ὑφίσταντο δύο ἐμπειρικαὶ βάσεις. Ἡ πρώτη ἐστηρίχθη ἐπὶ τῆς ὑποκειμενικῆς ἀσταθείας τῆς αἰσθήσεως, ἣτις δὲν ἐπιτρέπει ἡμῖν νὰ προῦποθέτωμεν τὸ φῶς, τὴν θερμότητα, τὸν ἥχον, τὴν ὁσμὴν κτλ. ὡς ἀντικειμενικῶς δεδομένα, παθῶς πρέπειμεν τοῦτο ἐν σχέσει πρὸς τὸν χῶρον, τὸν χρόνον, τὴν κίνησιν καὶ τὸ ἀδιαχώρητον. Ἡ δευτέρᾳ ἡρεύθητο ἐπὶ τῆς εἰς τὴν πρώτην ἐπιπρόστεθείσης εὐρυτέρας γνώσεως, ὅτι, καίτοι ὡς ἀντικειμενικαὶ ἐνέργειαι πρέπει νὰ νοῶνται ἀκεῖναι, αἵτινες δὲν δίδονται εἰς ἡμῖν

ἐν τῇ ἀμέσῳ αἰσθησιακῇ ὀντιλήψει, δέον δῆμος αὐται νὰ συνάγωνται ἐκ τῆς λογικῆς συνδέσεως τῶν καθ' ἔκαστα αἰσθημάτων καὶ νὰ θεωρῶνται ως προκύπτουσαι ἐκ τοπικῶν καὶ χρονικῶν μεταβολῶν, καθώς, ἐπὶ παραδείγματι, αἱ παλμικαὶ κινήσεις τοῦ οἴχου, τοῦ φωτός, τοῦ ἡλεκτρισμοῦ, αἱ μηχανικαὶ ἐνέργειαι τῆς θερμότητος, ἡ θερμαντικὴ καὶ μηχανικὴ τοῦ ἡλεκτρισμοῦ ἐνέργεια κτλ. Ἐπὶ τῇ βάσει τῆς οὕτω προκυψάσης προϋποθέσεως συνεχοῦς τινος καὶ σταθερᾶς βάσεως τῶν φυσικῶν φαινομένων, ἡτις δέον νὰ υποβάλλεται πλήρως εἰς τὰς γενικὰς τῆς μηχανικῆς ἀρχάς, ἔξετοπισθησαν δύο σημεῖα ἀπόψεως, ίδιως καθ' ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν θεωρίαν τῶν ἀτόμων. Ἀφ' ἐνδεὸς ἡ μαθηματικὴ σκέψις ὑπῆρξεν ἐκείνη, ἡτις κατὰ τὴν μηχανικὴν ἀνάλυσιν τῶν ἐνεργειῶν τῶν μορίων ἀπῆγεται τὴν εἰς δυναμικὰ κέντρα ἀναγωγὴν αὐτῶν. Ἀφ' ἐτέρου ἡ παραδοχὴ συμπλεγμάτων ἐξ ἀτόμων ἔχοησίμευσεν ως προσεχέστατον βοηθητικὸν μέσον πρὸς ἐναργῆ ὑπεικόνισιν τῶν ποσοτικῶν νόμων τῶν χημικῶν ἐνώσεων. Ὡς πρὸς τὴν παλαιὰν περὶ ἀτόμων θεωρίαν, ἡ διαφορὰ συνίσταται ἐν τούτῳ, ὅτι αὗτη μὲν ἔθεωρει τὰ μέτομα ὡς ποιοτικῶς μὲν ὅμοια, ἀλλὰ διάφορα τὴν μορφὴν, ἐνῷ ἡ χημεία ὑπελάμβανε τὰς τοπικὰς μορφὰς τῶν ἀτόμων ὡς ὅμοιας,— κατὰ κανόνα ως σφαιρικάς,— τὴν οὖσταν ὅμως αὐτῶν ως κατὰ ποιὸν διάφορον. Πρὸς δὲ ἐγένετο ἐξ ἄλλου ἐν τῇ χημείᾳ κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους προσέγγισέ τις εἰς τὰς παραστάσεις τῆς παλαιᾶς, καὶ διὰ τοῦ τρόπου τούτου συγχρόνως εἰς τὰς παραστάσεις τῆς φυσικῆς ἀτομιστικῆς, διθέντος ὅτι τὰς χημικὰς τῶν στοιχείων ίδιότητας καὶ τὰς ἐνώσεις αὐτῶν ἐξήτουν νὰ στηρίξωσιν ἐπὶ τινῶν εἰκασιῶν, ἀφορῶσῶν εἰς τὴν σωματικὴν μορφὴν τῶν ἀτόμων καὶ εἰς τὴν ὑπότατης καθοριζομένην διάταξιν αὐτῶν ἐν τῷ χώρῳ. Ἐν τῷ σημείῳ δὲ τούτῳ ἐγένοντο καὶ ὄλλαι τροποποιήσεις, συντελεσθεῖσαι ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν φυσικῶν καὶ χημικῶν ἐρευνῶν. Ἀφ' ἐνδεὸς ἡ ἀνάλυσις τῶν ἡλεκτρικῶν καὶ μαγνητικῶν ἐξ ἐπιδράσεως ἐνεργειῶν ἥγαγεν εἰς τὴν ὑπόθεσιν τῆς ὑπάρχεως ἡλεκτρομαγνητικῶν παλμικῶν κινήσεων, ἐμπερικλεισμῶν παλμικὰς κινήσεις τοῦ φωτός, ως ίδιαιτέραν περίπτωσιν. Ἀφ' ἐτέρου οἱ φωσφορισμοί, οἱ προερχόμενοι εἰς τοὺς ὑπὸ ἡλεκτρικοῦ δεύματος διαρρεομένους σωλῆνας περιέχοντας λίαν ἀραιὰ ἀέρια, ἐκ τοῦ διαρρέοντος τὰ ἀέρια διέματος, ἔθεωρήθησαν ως διαχεύμενα ἡλεκτρικὰ μόρια. Πρὸς τούτοις ἀνεκαλύφθησαν εἰς τινας χημικὰς ούσιας, καθὼς εἰς τὸ ὁρόδιον, φωσφορισμοί τινες, παρεμφερεῖς πρὸς τὰς ἀνοδικὰς καὶ τὰς καθοδικὰς ὀκτῶν, συνδεόμενοι συγχρόνως

μετά τινος ἀποσυνθέσεως τῶν ὡς στοιχείων τέως θεραυμένων ἀτόμων. Πρὸς τὸ παρὸν δὲν δυνάμεθα νὰ καθορίσωμεν τὸν τρόπον, καθ' ὃν θ' ἀναπτυχθῶσιν αἱ παραστάσεις, αἱ συνδεόμεναι ἐν μέρει μὲν πρὸς τὴν ἡλεκτρομαγνητικὴν θεωρίαν τοῦ φωτός, ἐν μέρει δὲ πρὸς τὰς ἀνακαλύψεις τῶν καθοδικῶν ἀκτίνων τοῦ Röntgen καὶ τῶν τοῦ ψαδίου· οὐδὲ εἶναι δυνατὸν νὰ γνωρίζωμεν, ἐὰν αὖται θ' ἀναγθῶσιν εἰς νέαν τινὰ ἀτομιστικὴν ἢ εἰς θεωρίαν τινὰ συνοχῆς ἢ εἰς τινὰ σύμμιξιν ἀμφοτέρων τῶν θεωριῶν τούτων. **ΕἼ Θεωρίᾳ ὅμως τῶν «ἡλεκτρονίων»** ἔχει ἡδη χαρακτήρα ἀτομιστικῆς, ἵτις προσπελάζει πρὸς παλαιοτέρας φιλοσοφικὰς παραστάσεις μᾶς ἐξ ἀπλῶν δυναμικῶν σημείων συνισταμένης ὑλῆς, αἵτινες, κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα, ἐμορφώθησαν ἐπὶ τῇ βάσει τῆς μοναδολογίας τοῦ Λεϊβνιτσοῦ. Τὰ θετικὰ ὅμιλα καὶ ἀργιτικὰ ἡλεκτρόνια δὲν ἀντοτελοῦσιν δμοειδῆ δυναμικὰ σημεῖα, ἀλλ' εὑρηταὶ προπαρεπενευασμέναι ἐν αὐτοῖς αἱ πολικαὶ ἀντιθέσεις, αἵτινες εὑρίσκουσι τὴν ἐκφρασίν των εἰς τὰ σύνθετα ἡλεκτρικὰ καὶ μαγνητικὰ φαινόμενα¹.

Η συμφωνία τῆς ὑπὸ τῆς εἰδικῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης χρησιμοποιηθείσης ὑποθετικῆς ἐννοίας τῆς ὑλῆς πρὸς τὴν ὑπὸ τῆς φιλοσοφίας διαμορφωθεῖσαν ἀρρυθμένην ἐννοίαν τῆς οὐσίας ἀκδιγλοῦται πρὸ παντὸς εἰς τὸν νόμον ἐκείνον, τὸν ἀφορῶντα εἰς τὴν σταθερότητα τῆς ὑλῆς. Τὸν νόμον τούτον παρέλαβον μὲ τὴν ἐννοίαν τῆς οὐσίας αἱ φυσικαὶ ἐπιστῆμαι ἐκ τῆς φιλοσοφίας. Πολὺ δὲ βραδύτερον, ἥτοι ὅπο τῆς ἐποχῆς τῶν παστοικῶν ἐρευνῶν, ἀποδείχθη ἀκριβῶς ὃ νόμος οὗτος ὡς ὑποθετικὴ ἀρχή, ἀρκούντως συνάρδουσα πρὸς τὴν ἐμπειρίαν. Ως τοιαύτη δὲ ἐθεωρεῖτο καὶ ὅτε τὰ χημικὰ στοιχεῖα, ὡς πρὸς τὰ ὄποια ὑπελαμβάνετο ὡς ἀπολύτως ἴσχυοντα ἡ ἀρχὴ αὕτη, δὲν ἐθεωρήντο πλέον ὡς ἀπολύτου, ἀλλ' ὡς καθ' ὑπόθεσιν σχετικῆς διαρκείας. Διότι ἐν τῇ θεωρίᾳ τῶν ἡλεκτρονίων ἡ εἰς τὴν ἀπόλυτον σταθερότητα τῆς ὑλῆς ἀφορῶσα ὑπόθεσις ἐκείνη μετηνέχθη ὅπο τῶν ἀτόμων εἰς τὰ ἡλεκτρόνια, τουτέστιν εἰς τὰ τελευταῖα ταῦτα μόρια τῆς ὑλῆς. ΕἼναν ὅμως προϊόντος τοῦ χρόνου ἀποδειχθοῦ πάλιν ὡς σύνθετα τὰ ἡλεκτρόνια ταῦτα, θὰ ἐπαναληφθῇ πιθανότατα ἡ αὕτη ἐπαναγοργὴ εἰς ἄλλα ἀπωτέρω κείμενα ἀπλά στοιχεῖα.

Ἐνεκεν τῆς ἑκάστοτε ἀπὸ τῆς ἐπιστημονικῆς ἐμπειρίας ἔξαρτωμένης μορφῆς τῆς ἴσχύος αὐτοῦ, θεωρεῖται δὲ εἰς τὴν στα-

1. Πρβλ. Essays., σελ. 41 καὶ ἐφεξῆς 83 καὶ ἐπάκεινα.

θερότητα τῆς ὕλης ἀφορῶν νόμος ἐν τῷ πεδίῳ τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν οὐχὶ σπανίως ὡς καθαρὸς ἐμπειρικὸς νόμος. Οὐδέλας ὅμως εἶνε τοιοῦτος, καὶ δὲν δύναται νὰ εἶνε, ἐπειδὴ αὗτὴ αὕτη ἡ ὕλη δὲν εἶνε ἀντικείμενον τῆς ἐμπειρίας, ἀλλ᾽ **ὑποθετικὴ** **ἔννοια**, χρησιμεύουσα ὡς βάσις πρὸς ἐρμηνείαν τῆς ἐμπειρίας. Ἐντεῦθεν συνέπεται ὅτι καὶ αἱ Ἰδιότητες τῆς ὕλης, ὡν θειελιωδεστέρα εἶνε ἢ διατυπουμένη ὑπὸ τοῦ μηνημονευθέντος νόμου, ἔχει ιτόνον **ὑποθετικήν** σημασίαν. Ἡ ἐμπειρία οὐδὲν ἀπολύτως σταθερὸν ἀντικείμενον δεικνύει εἰς ἡμᾶς. Μόνον μετὰ τὴν ἀφηρημένην τῶν ἀντικειμένων διεργασίαν ἀγόμεθα εἰς τὴν ὑπόθεσιν τῆς ὑπάρξεως σταθερᾶς τινος βάσεως τῶν μεταβλητῶν φαινομένων. Αὕτη αὕτη ἡ σχετικὴ ὑπόθεσις προέκυψεν ἀρχικῶς ἐκ τῆς ἀφυρημένης ἀναλύσεως τῆς ἐμπειρικῆς ἐννοίας τοῦ «**ὅντος**». Απεδείχθη δὲ ἐκ τῶν ὑπέροχων, ὅτι αὕτη ἐξυπηρέτει ἵκανῶς τὴν ἀξίωσιν, τὴν ἀφορῶσαν εἰς τινα ἐλευθέραν ἀντιφάσεων ἐφιηνείαν τῶν φαινομένων τῆς φύσεως. Καὶ ἀν παραδεκτῶμεν, ὅτι δὲν ἥθελον προτιγηθῆναι ἀφαιρέσεις, αἵτινες ἥγαγον εἰς τὴν ὑπόθεσιν τῆς ὑπάρξεως τοῦ εἶναι καὶ τῆς οὐσίας, οὐδαμῶς δυνάμεθα ν' ἀρνηθῶμεν, ὅτι ἀλλοῖαι ὑποθέσεις δὲν θὰ ἡδύναντο νὰ χρησιμοποιηθῶσι μετὰ τοῦ αὐτοῦ ἀποτελέσματος.

Ἡ ἐξέλιξις ὅμως αὕτη καθιστᾷ σύναμα νοητὸν τὸ γεγονός, ὅτι αἱ λογικαὶ ἀφαιρέσεις, αἵτινες προπαρεσκεύασαν τὴν ὁδὸν εἰς τὸν ἐπιστημονικὸν προσδιορισμὸν τῆς εἰς τὴν οὐσίαν ἀφορώσης ἐννοίας, δὲν ἦσαν μόνον **προσσωριναὶ** ὑποθέσεις, αἵτινες ἀνέμενον τὴν ἐπιβεβαίωσιν ἢ τὴν ἄρσιν αὗτῶν ἐκ τῆς ἐπανολουθούσης ἐμπειρίας, ἀλλ' ὅτι ἡδύναντο ν' ἀντιταχθῶσιν ἀποτελεσματικῶς ἐναντίον ἀντενεργούσων καὶ ἐπισκοτούσων ἐπιδράσεων τῆς ἐμπειρίας, οἷαι ἀναφράίνονται, ἐπὶ παραδείγματι, ἐν ταῖς περὶ τῶν ποιοτικῶν στοιχείων θεωρίαις. Ἐν τούτοις θὰ ἐπλανᾶτο τις ἐὰν τὴν γενικῶν ταύτην τῶν πρωτιμωτάτων γενικῶν διαμορφώσεων τῶν ἐννοιῶν πρὸς τὰς μεταγενεστέρας ὑπὸ τῆς ἐμπειρίας διασαρηθείσας ἐννοίας τὴν ἐστήριζεν ἐπὶ τινος λογικῆς δυνάμεως τῆς ἡμετέρας διανοήσεως, προηγουμένης τῆς ἐμπειρίας. Διότι δέον νὰ λάβωμεν ὑπὸ δψιν, ὅτι ἡ ὑπόστασις τῆς ἀφαιρέσεως ἐκείνης, ήτις ἀπὸ τῆς ἐμπειρικῆς τοῦ **ὅντος** ἐννοίας ἀφορμηθεῖσα ἥγαγεν εἰς τὴν μόρφωσιν τῶν ἐννοιῶν τοῦ εἶναι καὶ τῆς οὐσίας, ἔγκειται ἐν τῷ ὅτι ἡ σταθερότης καὶ ἡ μεταβολή, αἵτινες εἶνε πάντοτε συνηνωμέναι ἐν τοῖς ἀντικειμένοις τῆς ἐμπειρίας, εἶνε κεχωρισμέναι ἀπὸ ἀλλήλων ἐν τῇ νοήσει καὶ μορφοῦσιν ἐννοίας, αἵτινες ἀποκλείουσιν ἀλλήλας. **Προδῆλως**

ὅμως οὐδεμία ἄλλη ὑπάρχει ἀφαιρεσις παρὸν ἔκείνη, ἵνα κατεργαζόμεθα εἰς τὴν ἐπιστημονικῶς ἔξελιχθεῖσαν ἔννοιαν τῆς οὐσίας, ἥτις θὰ ἡδύνατο νὰ διδηγήσῃ ἡμᾶς εἰς τὸ νὰ νοῶμεν τὴν ὑλικὴν οὐσίαν ὡς συνεχῆ καὶ σταθεράν. Διὰ ταύτης ἀκριβῶς ἐμορφώθη ἡ ὑπόθεσις, διὰ πᾶσα μεταβολὴ καὶ ἄλλοισις τῶν καταστάσεων καὶ τῶν ἴδιοτέτων τῶν πραγμάτων δέον νὰ νοῆται ἐπὶ τῇ βάσει τῆς συμπληρωματικῆς ἔννοιας τῆς *αἰτιότητος*. "Οπως ἀκριβῶς τὸ εἶναι καὶ τὸ γίγνεσθαι κατὰ τὰς ἀρχὰς τῶν ἀφηρημένων διαιμορφώσεων τῶν ἔννοιῶν, οὗτο καὶ ἡ ὑλικὴ οὐσία καὶ ἡ αἰτιότητος ἵστανται ἀντικέτωποι πρὸς ἄλληλας, ἐν τῇ ἀνωτέρᾳ ταύτῃ βαθύτατης γνῶσεως." Οθεν, ὅπως τὸ εἶναι δὲν δύναται νὰ νοῆται ὡς διακριμένη ἀπὸ τοῦ γίγνεσθαι πραγματικότης, οὗτο καὶ ἡ ὑλὴ οὐδεμίαν ἔχει ἀνευ τῆς αἰτιότητος σημασίαν. Ἀμφότεραι αἱ ἐν λόγῳ ἔννοιαι εἶνε προσδιορισμοὶ τῆς νοῆσεως, οἵτινες χρησιμεύουσι πρὸς ἴδεστιν ἀνάλυσιν τῆς πραγματικότητος τῶν ἀντικειμένων. Ή οὖσία εἶνε σταθερά, διότι πᾶσαι μεταβολὴν ἀποδίδομεν εἰς τὴν ταύτην συμπληρούσαν αἰτιότητα· ἢ δὲ αἰτιότης εἶνε πάλιν ἀρχὴ τῶν μεταβολῶν, διότι τὴν σταθερότητα συνδέομεν πρὸς τὴν ἔννοιαν τῆς οὐσίας. Πᾶσαι αἱ περαιτέρω διαιμορφώσεις τῶν ἔννοιῶν καθορίζονται ὑπὸ τῶν ἀρχικῶν τούτων προσδιορισμῶν.

Ἐὰν οὖδη, ὡς εἴπομεν, αἱ εἰς τὴν οὐσίαν ἀφορῶσαι μεταφυσικαὶ ἔννοιαι ἀναγνωρίζονται ὡς πρὸς τὰς καθ' ἔκαστα ἐπιστήματα ὡς προστρόπαια ὑποθέσεις, ἃς παριλαμβάνουσι καὶ κατεργάζονται αἱ ἐπιστῆμαι αὗται, δὲν συμβαίνει τὸ αὐτὸν ἐν σχέσει πρὸς τοὺς γενικωτάτους ἔκείνους τῆς οὐσίας καθορισμούς, ἐν οἷς συμφωνοῦσι πᾶσαι αἱ μορφαὶ τῆς ἔννοιας ταύτης, ὡς ἐρειδόμεναι ἐπὶ ἀμεταβλήτως δεδομένων λογικῶν δρῶν, ἀλλ' ἀκριβῶς μόνον ἀναφροδικῶς πρὸς τὰς ἐπὶ τῇ βάσει τῶν καθορισμῶν ἔκείνων προκυψάσις ἰδιαιτέρως διαιμορφώσεις, ὡς πρὸς τὰς δηοῖς εἶνε ἔγκυροι οἱ ἰδιαιτεροὶ λόγοι τῆς νοῆσεως, οἵτινες δύνανται νὰ εἶνε ἐν μέρει μὲν διάφοροι, ἐν μέρει δὲ καὶ ἀντίθετοι. Ή φιλοσοφία δὲν προπαρεσκεύασε μόνον διὰ τῶν δευτερευουσῶν τούτων παραδοχῶν τὴν δόδην εἰς τὰς εἰδικὰς ἐπιστῆμας, ἀλλὰ συνέτεινε μεγάλως εἰς τὴν ἔξελιξιν τῶν θεμελιωδῶν προσδιορισμῶν, τῶν ἀφορῶντων εἰς τὴν ἔννοιαν τῆς οὐσίας. Λόγη ἀνέπτυξεν ἐκ τῆς ἐφαρμογῆς τῆς λογικῆς σκέψεως τὰς εἰς τὰντικείμενα ἀφορώσας γενικὰς ἔννοιας τῆς συσχετισεως, ὃσον τοῦτο ἦτο δυνατὸν νὰ συμβῇ, χωρὶς νὰ ληφθῇ ὑπὸ διφιν τὸ ἰδιαιτερον περιεχόμενον τῆς ἐμπειρίας. Ἐπειδὴ τὰντικείμενα τῶν παραστίσεων ἀποτελοῦσι τὴν βάσιν

τῆς ἔξελίξεως ταύτης τῶν ίδεῶν, αἱ δὲ φυσικαὶ ἐπιστήμαις ἀσχολοῦνται ἀπουλειστικῶς περὶ τὴν ἔρευναν τῶν ἀντικειμένων τούτων καὶ τῶν σχέσεων αὐτῶν, καθίσταται βέβαιον, ὅτι πᾶσαι αἱ περαιτέρω ἐφαρμογαὶ τῆς ἐννοίας τῆς οὐσίας εἰνεὶ ἀπηλλαγμέναι ἐν ταῖς φυσικαῖς ἐπιστήμαις τῆς ἀντιφάσεως, ἐν ᾧ περιπλέκονται αἱ ὄντολογικαὶ τῆς ἐγγνοίας ταύτης ἐφαρμογαί, τουτέστι τῆς ἀντιφάσεως ἐκείνης, ἵτις συνίσταται ἐν τῇ ἀντιλήψει τῆς οὐσίας ὡς συνεχοῦς καὶ σταθερᾶς, σύναμα δὲ ὡς περιλαμβανούσης ἐν ἔαυτῇ τῇ ἀρχὴν τῆς μεταβολῆς, ἐνεκεν τῆς εἰς ταύτην ἀποδιδομένης αἰτιότητος. Ἡ ὑλικὴ οὐσία μένει σταθερά, διότι ἡ αἰτιότης αὐτῆς θεωρεῖται ὡς ἀπλῆ ἀρχὴ ἐξωτερικῶν μεταβολῶν. Αἱ ἔξωτερικαὶ μεταβολαὶ αὗται εἰνεὶ μεταβολαὶ ἐν χώρῳ, τουτέστιν ἀπλαῖ μετατροπαὶ τῶν ἔξωτερικῶν σχέσεων τῶν στοιχείων τῆς οὐσίας, καθ' ὃς αὐτὰ ταῦτα τὰ στοιχεῖα δὲν μεταβάλλονται. Τοιουτοκρόπτως ἡ ἐν ταῖς φιλοσοφικαῖς ὄντολογικαῖς ἐννοίας τῆς οὐσίας ἐμφιλοχωροῦσα μεταξὺ τῆς οὐσίας καὶ τῆς αἰτιότητος ἀντιτραστική ήδη τῆς ἐννοίας τῆς ὕλης ἐν τῷ πεδίῳ τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, ἐπειδὴ ἡ οὐσία καὶ ἡ αἰτιότης ἀποδίδονται ἐν αὐτῷ εἰς τελείως διαφέρουσ δύναις τῶν προύποτιθεμένων ὑλικῶν ἐνεργειῶν. Τοῦτο ὅμως εἶναι πάλιν δυνατόν, ἐπειδὴ αἱ φυσικαὶ ἐπιστήμαι περιορίζονται εἰς τὴν ἔρευναν τῶν ἐξωτερικῶν σχέσεων τῶν ἀντικειμένων καὶ διείλουσι συμφώνως πρὸς τὸ θέμα αὐτῶν νὰ περιορισθῶσιν εἰς τὴν ἔρευναν ταύτην, διὸ ἡς, εἰς τὰς ἐν λόγῳ ἐπιστήμας, ἡ ἐννοία τῆς αἰτιότητος μεταβάλλεται εἰς ἀπλῆν ἀρχὴν ἐξωτερικῶν μεταβολῶν τῶν σχέσεων τῶν πραγμάτων.

Ἡ κυρία αἰτία τῆς ἐπιτυχίας, ἐφ' ᾧ δύναται νὰ ἐπιτίχεται ἡ ἐν ταῖς φυσικαῖς ἐπιστήμαις ἐφαρμογὴ τῆς ἐννοίας τῆς οὐσίας, ἔγκειται ἐν τούτῳ, ὅτι ἡ ἐννοία αὕτη ἀνεπτύχθη εἰς αὐτὰς ἔχουσα πάντοτε πρὸς ὄφθαλμῶν τὴν ἀρχαὶ γένεσίν της. Ἡ γένεσις ὅμως τῆς ἐννοίας ταύτης συνετελέσθη ἐν τῇ ἀντικειμενικῇ, ἐμπειρικῇ τοῦ δυτος ἐννοίᾳ. Τὸ ἀντικειμενικὸν δὲ δίδεται ἀρχικῶς εἰς ἡμᾶς ὡς ἀντικείμενον, ὅπερ ἔχει μεταβλητὰς ιδιότητας καὶ μεταβλητὰς σχέσεις ὡς πρὸς ἄλλα ἀντικείμενα. Πᾶσαι δὲ αἱ προσπάθειαι τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν ἔτεινον εἰς τὸ ν^o ἀποστάσιον τὸ πρῶτον τῶν δύο τούτων εἰδῶν τῆς ἐμπειρικῆς μεταβολῆς, ὅπως ἐπαναγάγωσι πάλιν αὐτὸν εἰς ἀπλᾶς ἐξωτερικὰς μεταβολὰς σχέσεων. Τοῦτο βεβαίως δὲν θὰ ἥτο δυνατόν, ἂν αἱ φυσικαὶ ἐπιστήμαι δὲν καθωδηγοῦντο ἐκ τῶν προτέρων ὅπδε τῆς ἐννοίας τῆς οὐσίας, ἵτις ἀπέκλειε τὴν ἐξωτερικὴν μεταβολήν.

Ούχ ήττον διὰ τῆς συμπληρώσεως τῆς ἔξελλεως ταύτης μετεβλήθη τὸ πρῶτον αὐτὴ αὕτη ἡ οὐσία ἐξ ἀπλῆς λογικῆς ἐννοίας εἰς μίαν ἀντικειμενικῶς ἵσχυουσαν ἐννοίαν, οὕτως δόστε αἱ φυσικαὶ ἐπιστῆμαι κατεῖχον μίαν προσφυᾶ ἐννοίαν τῆς οὐσίας, ἀφ' ἣς στιγμῆς κατενόησαν, ὅτι πᾶσα φυσικὴ αἰτιότης ἥδυνατο ν' ἀποδοθῇ εἰς τὴν μεταβολὴν τῶν ἔξωτερικῶν τοπικῶν σχέσεων τῶν πραγμάτων καὶ τῶν συστατικῶν αὐτῶν μερῶν. Κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον ἡ ἀντίληψις τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν ἤχθη εἰς πλήρη συμφωνίαν πρὸς τὰς εἰς ταύτην ὑπὸ τῶν ὅρων τῆς γνώσεως ἡμῶν προβαλλομένας ἀξιώσεις. Ἐπειδὴ τέντικεμενα τῶν παραστάσεων, τῆς θρεύνης τῶν ὅποιων ἐπιλαμβάνονται αἱ ἐπιστῆμαι αὗται, διδούσαι μόνον διὰ τῶν σχέσεων αὐτῶν εἰς τὸ νοοῦν ὑποκείμενον, πᾶν δὲ μάναφέρεται ὡς πρὸς αὐτὰ ταῦτα τέντικεμενα δέοντα περιορίζεται εἰς τὰς ἔξωτερικὰς αὐτῶν σχέσεις. Οὕτω διεγράψῃ ἐκ τῶν προτέρων ἡ κατεύθυνσις, ἢν ἐν τῇ περιπτώσει ταύτη ὅφειλε ν' ἀπολογεύσῃ ἡ ἔξελλεις τῆς ἐννοίας τῆς οὐσίας καθὼς καὶ ἡ ἔξελλεις τῆς ἐννοίας τῆς αἰτιότητος. Λιότι δὲ τελικὸς σκοπός, δοτεῖς ἀφορῷ εἰς τὴν κατενόησιν τῆς φύσεως ὡς συστήματος σταθερῶν στοιχείων τῆς οὐσίας, ἀτικαὶ σχετίζονται αἰτιωδῶς πρὸς ἄλληλα, πεῖται εἰς τοὺς ἀρχικοὺς ὅρους τῆς εἰς τὴν φύσιν ἀφορῶσις γνώσεως. "Οὐεν, ἐὰν ἐν ταῖς νεωτέραις φυσικαῖς ἐπιστήμαις ἡ παθὴ ἐαυτὴν διαταλογημένη δοκή πρὸς ὅρουν τῆς ἐννοίας τῶν ὑποθετικῶν στοιχείων ἥγαγεν εἰς τὴν ἀξίωσιν τῆς ἀρσεως καὶ αὐτῆς ταύτης τῆς ἐννοίας τῆς οὐσίας, τοῦτο δύναται νὲ θεωρηθῆναι ὡς λιανικὴς παράτρουνσις, ἀποτελούμενη πρὸς τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας, ὅπως αὗται ἔχωσι πάντοτε πρὸς ὑφισταμένην τὸν ὑποθετικὸν χαρακτῆρα τῆς εἰρημένης ἐννοίας ταύτης. Οὐχ ήττον ἡ ἐν λόγῳ μέτιστοις δὲν δύναται νὲ πραγματοποιηθῆναι, ὡς ἀντιστρατευομένη πρὸς τοὺς γενικοὺς ὅρους τῆς εἰς τὴν φύσιν ἀφορῶσις γνώσεως. Συγχρόνως δὲ λαμβάνουσιν ἐν τῷ σημείῳ τούτῳ τὴν ἴσχυν των αἱ διάφοροι ἀπόφεις τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν καὶ τῆς ψυχολογίας, ἐν σχέσει πρὸς τὸ καθ' ἐαυτὸν ἐνιαίον περιεχόμενον πάντης ἐμπειρίας. Λιότι, διτις ἡ πρὸς ἄλληλας σχέσις τῶν ἀριοιθαῖτος συμπληρουμένων ἐμπειρικῶν τούτων ἐπιστημῶν καθιστᾷ ἀπαραίτητον τὴν ἐννοίαν τῆς οὐσίας ὡς πρὸς τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας, οὕτως ἡ αὐτὴ σχέσις δέοντα ν' ἀναφενῇ, ὡς πρὸς τὴν ψυχολογίαν, ὡς μεταφορὰ ἐτερογενοῦς τινος ἀπόψεως, ἥκιστα συναρδούσης πρὸς τὸ περιεχόμενον τῆς ἐμπειρίας.